

PLA DE PROTECCIÓ DEL PATRIMONI INDUSTRIAL DEL POBLENOU

Jaume Valentines Álvarez
jaum-valalv@terra.es

El proppassat 22 de juny de 2004, en el Centre Moral i Cultural del carrer Pujades de Barcelona, es va procedir a la presentació del Pla de protecció del patrimoni industrial del Poblenou. Malgrat que aquest projecte ja havia sortit a la llum en el decurs de les II Jornades de reflexió i debat "Llegat Industrial i Innovació. Actuacions sobre el Patrimoni edificat" (25-26/03/2004), l'acte pretenia donar-li una nova empenta divulgativa, tot convocant al veïnatge, a la ciutadania i als mitjans de comunicació.

Seguidament a les paraules de benvinguda de rigor que obren la sessió, es van anar succeint les intervencions d'algunes de les persones que han estat responsables de la gestació del citat Pla de protecció. Concretament, s'adreçaren a l'auditori l'historiador Joan Roca i Albert, la geògrafa Mercè Tatjer i Mir, l'arquitecte Antoni Vilanova i Omedes i Salvador Clarós i Ferret, president de l'Associació de Veïns del Poblenou. Tots ells exposaren les principals coordenades d'origen i línies directrius de la proposta de preservació del patrimoni industrial del que hom anomenà el "Manchester català", alhora que convidaren l'audiència a fer –mitjançant una projecció d'imatges– un recorregut virtual a través d'alguns dels elements arquitectònics que s'han inclòs dins d'aquell pla. Posteriorment, s'encetà un torn de preguntes i proposicions força animat, d'on sorgiren alguns suggeriments d'iniciatives de pressió política per salvaguardar el teixit urbanístic, social i econòmic del barri, així com la seva idiosincràsia històrica.

El Pla de protecció del patrimoni industrial del Poblenou esdevé rellevant en tant que ha sabut repensar els termes *protecció* i *patrimoni industrial*. D'una banda, ha volgut recollir conjunts, àrees i eixos patrimonials, encara que sense obviar *per se* els elements immobles, valorats des d'una perspectiva artisticoarquitectònica, tècnica i documental. Tanmateix, fins ara, ha restringit el seu abast *de facto* als béns constructius, a pesar de la capacitat de perfilar i, fins i tot, de metamorfosar els territoris que tenen els béns mobles (actualment, un dels exemples més paradigmàtics el trobaríem en els *auto-mòbils*).

D'altra banda, la proposta ha incidit en el manteniment de la llegibilitat del paisatge fabril, tant dins les fàbriques –entorn de la pervivència i la transformació en les estructures d'organització productiva–, com a fora, tant pel que fa a les relacions territorials amb el passat preindustrial com a la vida quotidiana obrera, en el sentit més vast dels termes. De fet, a més de negar-se a acceptar el procés d'invisibilització de la trajectòria excepcional de Barcelona en la industrialització catalana, la proposta ha volgut evidenciar la realitat multiforme i no lineal d'aquell fenomen social; en aquest context, es crearen, i se segueixen construint, com a reacció a una tendència de capitalisme i globalisme ferotge que ha reeixit ufanosament fins avui dia, noves i múltiples formes de solidaritat, de govern, de comunicació i de cultura. Alhora, atès que aquests processos històrics plasmats, impregnats, en els paisatges del Poblenou tenen una projecció més àmplia, s'ha volgut reivindicar el conjunt urbanístic d'aquest barri com un bé cultural d'interès europeu.

Darrere de totes aquestes declaracions d'intencions patrimonials, hi trobem una amalgama heterogènia d'escoles, d'instituts i d'associacions lligades als moviments civils (integrats dins d'organismes més extensos, com el Fòrum de la Ribera del Besòs o la Plataforma Veïnal contra l'Especulació), centres museístics i arxivístics (el Museu d'Història de la Ciutat o l'Arxiu Històric del Poblenou), o grups acadèmics (com el batejat "Ciutat i Fàbrica", lligat al doctorat en Didàctica de les Ciències Socials i Patrimoni de la Universitat de Barcelona). Val a dir que el Pla de protecció és només una de les fites assolides en termes historicopatrimonials. Deixant de banda les d'altres tipus (seminaris sobre marginalitat i immigració, accions contra les polítiques especulatives del Fòrum 2004 o la terciarització de la ciutat...), cal destacar la celebració de jornades i debats públics (les citades jornades sobre Llegat Industrial i Innovació, per exemple); la publicació d'articles, manifestos i informes en paper o en xarxa (a *L'Avenç*, núm. 288, o a www.forumriberabesos.net); l'organització d'itineraris contraturístics per Barcelona (*Tour-ismos. La derrota de la disensió*, amb la col·laboració de la Fundació Antoni Tàpies) o d'exposicions temporals ("La ciutat de les fàbriques", a la Farinera del Clot); l'elaboració de material pedagògic per a infants (quaderns de recorreguts contextualitzats) i de catàlegs d'elements fabrils de Sant Martí, les Corts o Ciutat Vella; o el muntatge expositiu integral "Com volem ser governats?" (exposicions, tallers, conferències, cinema i *performances*, muntatge organitzat pel MACBA i l'Institut del Barri del Besòs, 22/9/2004-07/11/2004).

El Pla de protecció del patrimoni industrial del Poblenou s'ha construït com a suma de les reivindicacions veïnals i com a corol·lari del conjunt d'investigacions geogràfiques i arqueològiques, històriques i arquitectòniques del Sant Martí contemporani. En aquest sentit, s'ha pogut donar un cos unitari, compacte i rigorós a l'empresa tant pel caràcter interdisciplinari dels treballs científics, com per la col·laboració estreta entre el món acadèmic i el no acadèmic. De fet, la didàctica de les Ciències Socials (dins les quals s'inscriu amb normalitat la Història de la Tecnologia) no tan sols ha de tenir cabuda dins les aules i els museus, sinó que pot ser present en la construcció del discurs històric, de la memòria col·lectiva o de la imatge de les ciutats o els territoris, i en l'elaboració de les polítiques socials i econòmiques, és a dir, en l'esdevenir del present.

Com la construcció de la Història, la redefinició de l'espai –urbà, rural o rururbà– ha de ser fruit d'un debat participatiu constant, en el qual es valori, en la mesura que sigui possible, la petjada del paisatge en la memòria individual i col·lectiva, en l'imaginari quotidià de la ciutadania, i en la representació de la ciutat o el camp al públic estranger. En aquest sentit, l'arqueologia industrial té un paper força cabdal.

Si memòria i territori (amb tots els elements tecnològics que els conformen) resten interdependents, íntimament connectats, hauríem de reconsiderar les paraules de Pérez Esquivel pronunciades en la conferència a l'Aula Capella de l'ETSEIB el darrer 21 d'octubre de 2004: dins els processos actuals, la preservació de la memòria de les diferents comunitats pren formes de resistència tant cultural com política. Que les entitats econòmiques catalanes amb més projecció internacional enlairin les seves seus com a monòlits que presideixen l'urbs barcelonina ('La Caixa', a la Diagonal; el grup Agbar, a Glòries; o Gas Natural, a la Barceloneta) no deixa de ser simptomàtic de la consciència, per part de les elits, del pes que infringeix la realitat espacial des d'un punt de vista antropològic.